

25.5x31.53	1/2	6 עמוד	שבת - מקור ראשון	07/2023	86844100-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

"אני מאמין באמונה שלמה שהרצל נביא אמת"

דמותו של חוזה המדינה מעוררת עד היום התנגדות בחוגים מסוימים, הנובעת מחוסר היכרות עם אישיותו ושיפוט אנכרוניסטי של תקופתו. הרצל היה מחוללה של תנועת התשובה וההצלה הגדולה ביותר בעם היהודי

/ עדיאל איש-שלום /

איור: שאטרסטוק

מחוללה של תנועת התשובה וההצלה הגדולה ביותר בעם היהודי. רבים עלו לארץ מכוחה של התנועה שהקים וניצלו מזוועות השואה. רבים אף מצאו שוב את מקומם ביחס למורשת והמסורת היהודית, לאחר שנוכחו לראות שהיהדות אינה רק דת או לאום מתנוון בגלות כפי שדיימו לחשוב, אלא תנועה עם כוחות חיים, יצירה וחזון.

"שאלת היהודים", כתב הרצל, "קיימת בכל מקום שהם מצויים שם במספר רב. ואל המקום אשר איננה שם, יביאה היהודים עקב הגירתם שמה. כמוכן שאנו הולכים למקום אשר שם אין רודפים אותנו, אך בבואנו שמה תחלנה הרדיפות. כן היה וכן יהיה בכל מקום". הוא תהה אם הרדיפה תתחיל בגרמניה, בצרפת או ברוסיה, אבל לא היה לו ספק שהדבר יקרה. הרצל ניסה להזהיר את העם מפני הבאות, ואת שליחותו ראה כמפעל הצלה. לצערנו, חלומנו לא התגשם בקצב הדרוש, והאסון הנורא שממנו חשש אכן קרה. כמוכן מסוים חזונו של הרצל לא הגשים את מטרתו, שהרי המדינה לא קמה לפני השואה ולא הצליחה להציל את מיליוני היהודים שנספו בה. בתו של הרצל, טרודה, מתה מוכת רעב ומחלות בגטו טרוינשטט. אחד הרבנים שספד לה אמר: "אין אנו מבכים היום את האבידה, בני מוות הננו. אלא שבוכה אני על שאנו הרבנים לא הטינו אוזן לקריאת אביה של אישה זו, המוטלת כאן לפנינו" (מובא בספרו של ההיסטוריון יוסף נרבה, "נגוהות מן העבר").

כך כתב בשנת 1950 הרב יחיאל בך-הדרוש, מגדולי חכמי מרוקו, לתלמידיו שנטו אחר זרמים אנטי-ציוניים (המכתב הובא בספר תולדותיו "דיח ניהוח", מאת הרב חיים אמסלם):

ידידים יקרים, תלמידים נחמדים, חכמים ונבונים... קיבלתי כל מכתבותיכם וששתי ונתעצבתי... ששתי

בשנה שעברה צוינו 120 שנה לפרסום "אלטנוילנד". לספר הקטן והקל לקריאה שכתב הרצל, ובו שובץ חזון מדינת היהודים ברומן אוטופי, היה תפקיד חשוב בהפיצת הרעיון להמוני העם. זוהי רק דוגמה אחת ליכולתו של הרצל לחלום, לתכנן ולסלול דרכים שיביאו לידי הגשמה.

"השבת של חיי"

למרות כל זאת, שמו של הרצל מעורר עד היום אי-נחת בקרב רבים. האם זהו הרקע היהודי החסר שלו או יחסו אל היהדות? או אולי סיפורה המורכב והקשה של משפחתו? נדמה ששורש ההתנגדות נעוץ תחילה בחוסר ידיעה והיכרות עם כתביו וסיפורו, ולאחר מכן גם באי הבנת המציאות כפי שהייתה בזמנה, ושיפוט אנכרוניסטי שלה.

השבת והתשובה הם שני מונחי יסוד מרכזיים ביהדות. בשניהם השתמש הרצל כדימויים ביחס לצינונות. "הצינונות הייתה השבת של חיי", כתב ביומנו ב-24 בינואר 1902, ובנאומו בקונגרס הציוני הראשון הכריז: "הצינונות היא שיבה אל היהדות עוד לפני השיבה אל ארץ היהודים".

אם נביט כך על הדברים, ניתן לומר כי הרצל היה

באוסף תקליטי השידור הישן של "קול ישראל" ישנו תקליט אחד, חורק ועמום, עם שיר שנכתב לפני 91 שנים. המוזיקה כבדה, מעט מלנכולית מעט הגיגית, ומתוכה עולות המילים:

כף תמוז היום אֶחִים / אֶסְפוּ קָהֵל, לְקַטֹּף פְּרָחִים / הַעֲלוּ גֵרֹת, הוֹסִיפוּ אוֹר / בְּכ' תְּמוּזָה אָבֵד גְּבוּר / עֵינַי נָבִיא הָיוּ לְאִישׁ / וְלֵב סְבֻלוֹת אֶחָיו מְרִגֵּשׁ / כְּנֶסֶף קְדוּמִים מוֹרֵם מַעַם / הוּא הַתְּהַלֵּף בֵּין בְּנֵי אֲדָם / בְּאֵם דְּרָכֵי עוֹלָם עֲמֹד / וְאוֹר פְּלֹאוֹת נְשָׂא בְיָד / לְעַם נוֹדֵד הָרָעָה הַשְּׂבִיל / מְבוֹר גְּלוֹת לְאַרְץ גֵּיל / רְבִים הַצִּיל מֵעוֹל עֲבָדוֹת / רְבִים הוֹבִיל לְמַחֲזֵז הַפְּדוֹת / אֵךְ הוּא לְבָד, בְּלֹא עֵת אָבֵד / זְכָרוֹן גְּבוּר יָקוּם לְעַד.

לא מדובר בבר-כוכבא, שעל גבורתו שרים ילדי הגן בל"ג בעומר, וגם לא באליהו הנביא שלביקורו הם מצפים בלייל הסדר. זהו חוזה המדינה, תיאודור בנימין זאב הרצל, שיום פטירתו חל בכ' בתמוז. מן השיר הקצר שחיבר הסופר והמשורר שלום יוסף שפירא (ש' שלום) עולה געגוע רב, ותחושת הוד ותפארת.

הרצל לא היה הראשון שחשב על שיבת עם ישראל לארצו, וגם לא הראשון שהגה פתרון מדיני, אך ללא ספק הוא האיש שחולל את התנועה הארגונית סביב הרי עיונות הללו, זו שהביאה בהמשך להקמת מדינת ישראל.

עדיאל איש-שלום
הוא מורה דרך ובעל
תואר שני בלימודי
ארץ ישראל

12.22x29.54	2/2	7 עמוד	שבת -	מקור ראשון	07/2023	86844101-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790						

נותקו גם מאימם וזה מה, היו מצויים במצב סיכון ברוח. לאור זאת, האם ניתן לשופטם על הדרכים, המקומות ומצבי החיים שאליהם התגייסו, כל אחד בחיפושיו האישיים. אכן, היחסים במשפחת הרצל לא היו אידיאליים, אך האם לפי סיפדי התודה על אבות האומה, אצלם כן שרר יחסים מושלמים?

נציין ככל זאת כי בהיותו בן 15, ולאחר חר מות אביו הגדול, הנס הרצל מל את עצמו "כדי להיעשות יהודי אמיתי", כדבריו. לאחר ששלב מסוים חיפש את דרכו בורמים שר נים כנצרות, חוד לכסוף לחיק היהדות. ברגעיו האחרונים, בייאשו כי מר ולאחד מות אחותו הבכורה, כתב: "בעת האחרונה תחושת הכטן שלי תעתעה כי ועשיתי טעות, מאתן שאינן ניתנות לתיקון ואשד מסתימות חיים שלמים בחותם של כישלון". אולי לכך התכוון.

התרגשותו של הנכד בכותל

לאחר מלחמת העולם השנייה הגיע נכדו של הרצל, סטפן תיאודור נורמן, בנה של טרודה בתו, לביקור בארץ כקצין בצבא הכריטי. לאחר ביקור זה כתב:

מומנ גמרתי אומר לראות את פלשתינה שצי מחה מן התפילות ומן המאווים של מאות שנות גלות יהודית; שדרכה אל הריאליזם המעשי הותוותה בידי הרצל; ושכבר הפכה למציאות...

בשמש הצהריים עמדנו לרגלי כותל הדמעות, שהתנשא הרחק מעל ראשינו במרחב ובזמן. יהודים רבים לאינספור הגיעו לכאן לאורך הדורות, בכו והתנחמו. אל תוך אלפי סדקיו נתחבו תפילותיו של עמנו. מעולם לא הייתי יהודי דתי, אבל הדרו המלכותי השקט של הכותל ריגש אותי עמוקות... נערה כפי רית מוצקה עמדה סמוך אלינו ונישקה את האבן צרובת השמש בערינות עצומה. היא צעדה אחורנית ונראתה כאילו אינה מסוגלת להיפרד. ולמרכה הפליאה, בבן לווייתי וכי התעוררה אותה תחושה עצמה. עזבנו לאט וכמעט באירצון, והעפנו לאחור מבט נוסף ועוד מבט. היססנו להיפרד ממראה כה מרגש כתפארתו" (המכתב פורסם בגיליון 25 של כתב העת "תכלת", בתרגומו של יניב פרקש).

בימים של מחלוקת סוערת והשמצות הדדיות מימין ומשמאל, וכאשר הורכח הציבורי על דמותה של המדינה מתלהט מיום ליום סכיב השאלה האם היא שומרת על זהותה או פוגעת ביסודות שעליהם הקמה, כדאי לחזור ולקרוא בכתביו של הרצל ההוגה, החזה, אולי מאחזני הנביאים בדורותינו. עיון בכתביו וכי כתבי הוגים נוספים מראשית הציונות עשוי לרענן את השיח, להיות כמים קדים על נפש עייפה, לעודד שארדוה ופעולה הנובעת מתוך חזון רחב ולא מאינטרסים קבוצתיים.

אחתום בעוד כמה ממילותיו של סטפן תיאודור נורמן:

איני יכול לומר שקיבלתי חינוך יהודי או אורתודוקסי במיוחד. גם הרעיון הציוני, למרות היותו המשפחתי שלי אליו, מעולם לא הוחדר בי בכוח - לא בבית וגם לא אחר כך, בבית הספר או באוניברסיטה. אבל מצאתי את כתבי סבי וקראתי בהם, והם, לטעמי, מהווים חומר קריאה מרתק לכל מי שיש לו ולו עניין קלוש ביהדות. אותי, כמובן, הם עניינו מאוד. ●

על שאתם מתמידים בלימוד, בפרט בתלמוד הש"ס, הים הגדול, מקור מים חיים, אין מים אלא תורה... נתעצבתי על דבורכם לשון הרע בהעמודים המחזיקים עם הישראלי, מקרא מלא בתורה: "אלוקים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור".

ומוסיף הרב בן־יהושע וסתב:

אני מאמין באמונה שלמה שבנימין תיאודור הרצל נביא אמת... וכל המדבר לשון הרע על נשיאנו... כאילו ח"ו מדבר בשכינה רם ונישא ומנודה משבעה רקיעים. מה לכם ולצרה הזאת להכניס עצמכם בעובי הקורה ולשאול עליהם אם דתיים הם או לא? הלא כבר אמרו רז"ל "אל תדין את חברך עד שתגיע למקור מו". רב לכם, אל תוסיפו עוד לדבר סרה על שליח ה', פן תיכוו בגחלי אש.

המשפחה שילמה מחיר

אכן, נראה שהיה רקע אמיתי להתמודדות נפשית במשפחת הרצל, עם מחלתה של אשתו ובתו והריבאון של בנו. אך האם זו עילה ליחס שלילי? אין ספק שהאב, שהקדיש את כל חייו, הונו ואונו למען הצלת העם, שילם מחיר אישי יקר של זמק־משפחה עם אשתו ג'ולי ושלושת ילדיו. וכך כתב הרצל לאשתו: "אני יודע היטב שלא אמצא טובה ממך, אמם היקרה והאמיצה של ילדי היקרים לי. הלוואי, אוצרי, הייתה בראות שנינו טובה יותר. כל כך את חביבה עלי..." (3.5.1904); המכתבים המוכנים כאן מצויים בארכיון הרצל שבארכיון הציוני.

ג'ולי עצמה שילמה מחיר כבד, ולא מכחיז רה. היא, שהגיעה מרקע תרבותי אריסטוקרטי, ציפתה לחיים מסוג זה עם בן זוגה העיי תונאי, המחזאי איש התרבות שהכירה ואהבה, אך לפתע הייה השתנו בעקבות חלומותיו. כך עולה ממכתבו של הרצל לאימו: "אשתי מתעלמת מרעיונותיי, לא מבינה את שליחותי ההיסטורית. ג'ולי אוהבת חיי חברה אבל סולדת מקהל מעריציי... ג'ולי נשאאר הקטנה אוהבת אתי באמת... היא רוצה אותי כבעל, מחזאי, כותב פיליטונים עם סטטוס חברתי ומשכורת. היא אוהבת פרמיירות ואופנה..."

הרצל היה מחזאי אך מסוג אחר, מחזאי של המופע הגדול של תחיית העם היהודי.

ועוד הוסיף וביקש נאימו: "קצתי במדינות ובהתרגשויות הללו על לא דבר. כאימם של ילדינו הנפלאים וכאשה חולה, ראייה ג'ולי להתחשבות מלאת רך" (20.5.1904).

הרצל מעולם לא משך משכורת מן התנר עה הציונית, ומרבית מסעותיו הדיפלומטיים והפרסומים השונים שיום מומנו מכספו הפרטי ומההון המשפחתי. זמן קצר לפני מותו, כשהוא מודע למצבה הכלכלי של המשפחה, השאיר הרצל מכתב צהאה לידידו דוד חלפסון, ובו כתב בין השאר: "רק דאגה אחת מרכאת אחתי, בשעה שעולה כרוח המחשבה על מותי. זהו עתידם החומרי של ילדי. הבאתי במשך השנים קרבנות כסף מרובים מידי לטובת רעיוננו, ופי חות מדי חשבתי על ילדי". לאחר מותו גילתה ג'ולי את מצבם הכלכלי הרעוע, והדא השפיע עוד לרעה על מצבה.

בעוד שאת מצב עמו זוהה הרצל בצודה מעוררת השתאות, את מצב המשפחה לא היטיב לצפות. כהדאתו נשלח כל אחד מן הילדים לאפטרופסות במקום אחר, רבי שפגע בשא רית היציבות שעוד נותרה למשפחה. הילדים הצעירים שה עתה נתייתמו מאביהם, וכעת